

EDEBÎ BABANIN PEŞİNDE Etkilenme Endişesi Açısından Ahmet Haşim'in Poetik Yazıları*

Ali Karahan**

Şiir tarihi biraz da şairler arasındaki etkileşimin tarihidir. Her şair, eserinin ortaya çıkış sürecinde kendini seleflerinin çizdiği sınırlar içerisinde bulur. Bu durum şairin aşkınlık duygusunu perçinlerken aynı zamanda şairi selefine karşı endişeli bir gerilim psikolojisine de sokar. Çünkü halef şair kendi selefinden etkilendiğinin farkına varır ve bu etkiyi kırıp kıramamak üzerine kaygı taşımaya başlar. T. S. Eliot, şairin özgünlüğünü elde etme çabasının sonuçsuz kalacağını, selef şairlerin kurduğu geleneğin halef şair üzerinde bir hegemonya yaratmasının onu yok olmaya ittiğini belirtir. Harold Bloom ise selef şairin girdiği bu kaygılı/gerilimli duygu durumunu “etkilenme endişesi” diyerek kavramlaştırır.

Yeni Türk edebiyatı alanında kaleme aldığı *Milli Mücadele ve Erken Dönem Cumhuriyet Romanı Yapı ve Tema (1919-1928)*, *Türk Öykücülüğünde 1940 Kuşağı ve Toplumcu-Gerçekçi Yönelişler ve Türk Romanında Ermeni Sorunu ve Tehcir* gibi eserleriyle bilinen Murat Kacıroğlu son çalışması *Edebî Babanın Peşinde: Etkilenme Endişesi Açısından Ahmet Haşim'in Poetik Yazıları*'nda “etkilenme endişesi” kavramı üzerinden Ahmet Haşim'in şiir sanatı hakkında yazdığı yazılarını inceliyor. Bloom'un öne sürdüğüne göre halef şair seleflerinin üzerindeki etkisini kaldırmak için

bir uğraş içine girer. Bu, şairin özgün olma mücadelesidir. Ahmet Haşim de özgün olmayı bir çeşit var olma biçimi olarak gören şairlerdendir. Bu nedenle “etkilenme endişesi”ni taşıyan Ahmet Haşim bu psikolojiden kurtulmak için çaba sarf eder. Kacıroğlu, eserinde Ahmet Haşim'in seleflerinin etkisini dağıtma girişimlerinin izlerini onun poetik yazılarında arıyor.

Kacıroğlu, kitabın ön sözünde Ahmet Haşim'in modern Türk şiirindeki konumunu, hangi şairlerden etkilendiğini ve halefi olduğu şairlerin onun üzerindeki etkilerinden kurtulmak için başvurduğu yolları okura özetliyor. Kitap, “Giriş”, “Geç Kalmış Çocuk: Ephebe Şair”, “Etkilenme Endişesinin Freudyen Kaynakları”, “Şiirsel Etkilenmenin Revizyon Kategorileri”, “Ahmet Haşim'in Poetik Evreninde Selefler ve Özgünlük Tutkusu”, “Edebî Babanın Peşinde Yalnız Bir Halef” ve “Sonuç” bölümlerine ek olarak okur için bu konu hakkında

* Murat Kacıroğlu, *Edebî Babanın Peşinde Etkilenme Endişesi Açısından Ahmet Haşim'in Poetik Yazıları*, Çizgi Kitabevi, Konya 2021.

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, alikarahann@yandex.com

başvurulabilecek bir de “Kaynakça” içeriyor.

“Giriş” bölümü Hasan Âli Yücel’in Ahmet Haşim’in özgünlüğüne vurgu yapan “*Haşim, sanki tek başına yaşasın diye yaratılmış bir insandı.*” sözüyle açılıyor. Bloom’dan önce seleflerinin çizdiği sınırların dışına çıkıp özgün olma gayretinin şairler üzerinde bir gerilim yarattığından T. S. Eliot bahseder. Eliot’a göre selef şairlerin inşa ettiği gelenek halef şairin özgün olma çabasını yersiz hâle getirir. Bu şiir değerlerini aşamayan şair için yok olmak kaçınılmazdır. Şairlerin içine düştükleri bu dramatik durumu açıklamaya çalışan Eliot’tan sonra Bloom bu duygusal çıkmazı “etkilenme endişesi” diyerek isimlendirir. Bloom’un özellikle halef şairlerin selefleri karşısında girdikleri duygu durumuna “endişe” demesi onu Eliot’tan ayıran bir noktadır. Endişe halef şairlerin özgünlüklerini kazanma yolunda seleflerinin etkisini hissettiklerinde kapıldıkları histir. Bu nedenle Bloom, şiir tarihini önceki ve sonraki şairlerin etki ilişkisi içine girmelerinin tarihi olarak sunar. İlk etkiyi yaratan şair olarak Shakespeare’i gösteren Bloom, bir şairin başka bir şairin ortaya çıkmasını sağladığını söylerken etkilenme endişesinin de ilk örneğini verir. Kacıroğlu bu duruma Bloom’dan yola çıkarak “... *Shakespeare, diğer salt seküler yazarların hepsini geride bırakarak tarihin kendisini yaratmasından ziyade tarihi bizzat kendisi yaratmıştır.*” (Kacıroğlu, 2021: 18) yorumunu yapar.

“Epebe” kelimesini halef/genç/sonra gelen şairin karşılığı olarak kullanan Bloom’a göre epebe şair selefleriyle hesaplaşma içine girer. Çünkü onları aşıp özgün olma arzusu duyar. Özgün olmanın imkânsız olduğu fikrine kapılan epebe şair için endişe içinden çıkılmaz olur. Selefleriyle çatışmasının sonucunda bu endişeden kurtulan

şairin ödülünü Kacıroğlu “*edebî olarak hayatta kalmak ya da kanona dâhil edilmek*” (Kacıroğlu, 2021: 22) olarak gösterir. “Geç Kalmış Çocuk: Epebe Şair” bölümünde Kacıroğlu halef şairin selefleriyle mücadelesi esnasında oluşan “ben ve öteki” karşıtlığını da açıklar. Selefiyle karşılaştığı andan itibaren epebe şair onu öteki konumuna taşır ve onla çatışır. Selef şairin metinleriyle başa çıkmaya çalışan epebe şair kanonun dışında kalmak istemez. Fakat epebe şair selefinin kanonik etkisi altında kalmaktan kaçamaz.

“Etkilenme Endişesinin Freudyen Kaynakları” başlıklı bölümde Kacıroğlu, Bloom’un ortaya çıkardığı “etkilenme endişesi” kavramını psikanalitik kökenleriyle irdeler. “*Bloom, ‘endişe’ kavramını Freudyen anlamda ‘bir şey karşısında duyulan’ tehlikede olma hissi ve ‘arzu gibi bir beklenti tarzı’ anlamında kullanır.*” (Kacıroğlu, 2021: 32) Şairin ortaya çıkışıyla insanın doğuşu metaforik olarak benzetilirse çocuğun ayrılma/kopma yaşadığı esnadaki duygu durumu, epebe şairin etkilenme endişesinde geçirdiği korkuya eş değerdir. Aynı zamanda Kacıroğlu halef şairin esin perisini hâkimiyeti altına alma arzusunu, şiir ve esin perisinin dişil nitelikte varsayılmasını ve selef şairin rolünü Oidipal bir durum olarak sunar. Kacıroğlu’na göre “*Halef şair için ‘sonradan gelmiş olmak’ Oidipal sürecin doğuracağı nevrotik durumun sebebidir. Bu sebep, haz ve gerçeklik prensiplerinin baskısı altında kalan halef şairin bu durumdan kurtulmak için mücadele etmesini zorunlu kılar.*” (Kacıroğlu, 2021: 38) Halef şair özgünlüğünün şartı olduğunu düşündüğünden esin perisini seleflerinin boyunduruğundan kurtarmak ister. Bloom’un selef ve halef şair arasındaki ilişkiyi baba-oğul ilişkisiyle modellemesi kendi teorisine Freudyen zeminde yer bulmasıdır.

Halef şairin selevinin etkisini kırmak ve onu aşmak için giriştiği uğraşa “revizyon kategorileri” adını veren Bloom, psikanalizdeki savunma mekanizmalarını kullanır. Kacıroğlu, kitabın “Şiirsel Etkilenmenin Revizyon Kategorileri” başlıklı bölümünde revizyon kategorilerini işlevleriyle açıklar. Bunlar; clinamen, tesserata, kenosis, daimonikleşme, askesis, apophrades’tir.

Ahmet Haşim’in üzerinde etki yaratan selevlerinin ve özgün olma yolundaki adımlarının ortaya konduğu “Ahmet Haşim’in Poetik Evreninde Selevler ve Özgünlük Tutkusunu” başlıklı bölümde Kacıroğlu, Haşim’in Türk şiirindeki serüveninin ilk adımlarında “*hem klasik şiirin devam eden varlığına hem de Tanzimat sonrası değişen Türk şiirinin özellikle de Servet-i Fünûn şiirinin*” (Kacıroğlu, 2021: 62) etkisine açık olduğunu belirtir. Haşim’in klasik şiirle teması özellikle Şeyh Galip üzerinden olurken, yeni Türk şiirindeki yoğun etkilendiği selevi ise Cenap Şehabettin’dir. Kacıroğlu, Ahmet Haşim’in “Yeni Binâ”, “Rûh-ı Bîkayd Fırsatıyla”, “Henri de Regniér”, “Emile Verhaeren”, “Yeni Bir Şair Hakkında Birkaç Satır”, “Sembolizmin Kıymetleri” ve “Sonbahar Şiirleri” başlıklı yazılarını etkilenme endişesinin revizyon kategorilerini de göze alarak inceler. “Rûh-ı Bîkayd Fırsatıyla” başlıklı yazıda selevlerine susmaları gerektiğini söylerken Bloom’un selevlerin etkisine boyun eğen “sefil ikinciler” dediği şairlerden olmaya niyetinin olmadığını açık eder ve selevlerini değersizleştirme yolunu seçer. Türk selevlerini ötelirken “Henri de Regniér” ve “Emile Verhaeren” başlıklı yazılarında Haşim kendini batılı selevlerine açar. Bu Bloom’un revizyon kategorilerinden “apophrades”in örneğidir. Kacıroğlu, Haşim’in Abdülhak Hâmid, Tefvik Fikret ve Cenap Şehabettin gibi Tanzimat sonrası selevleriyle hesaplaşmak istediğini ve bu he-

saplaşmanın da “daimonik” bir davranış olduğunu söyler. Yine Kacıroğlu’na göre Haşim için Cenap Şehabettin, Türk şiirinde olmak istediği yere kendinden önce varan şairdir. Haşim doğal olarak Cenap Şehabettin’den etkilenir ve bu etkiyi aşmak için de “Karşı-Yüce” olarak Fransız şair Henri de Regniér’e yönelir. Bu, Ahmet Haşim’in Türk selevleriyle giriştiği hesaplaşmanın sonucudur. Kurtulmaya çalıştığı etkinin yarattığı endişeyi bu şekilde farklı yerlere yöneltilir.

Sembolist şiir anlayışını Türk selevleri yerine Fransız şairlerine bağlamaya çalışan Ahmet Haşim, böylece etkilenme kaynağını göstermiş olur. Servet-i Fünun şairlerinin üzerinde yarattığı etki tahakkümünü kırmak ve bu etkinin yarattığı endişeyi dağıtmak bunun nedenidir. Ahmet Haşim kendine Karşı-Yüce olarak seçtiği Verhaeren’den sadece sembolist şiir anlayışını değil aynı zamanda serbest şiiri de alır. Kacıroğlu, “Edebî Babanın Peşinde Yalnız Bir Halef: Ahmet Haşim” başlıklı bölümde Haşim’in bu yaklaşımını şöyle izah eder:

“Türk şiirinde Batılı anlamdaki serbest şiir anlayışına yönelişin Ara Nesil ve Servet-i Fünun şairlerinin denemeleriyle başladığı düşünülürse, Ahmet Haşim’in bu konudaki poetik bilincinin kaynağı olarak Verhaeren’i göstermesi, Türk şairlerinden gelen veya gelmesi muhtemel etkinin yarattığı endişeden dolaydır.” (Kacıroğlu, 2021: 101)

Kacıroğlu’na göre Ahmet Haşim daha sonra “Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar” adlı yazısında da üzerinde duracağı “şiirde anlam kapalılığı ve müphemiyet” konularında kaynak olarak etkisi muhtemel olan Şeyh Galip veya Cenap Şehabettin yerine Regniér’i seçer. Bunu yine kendine bir Karşı-Yüce seçerek Türk selevlerinin etkisinin yarattığı endişeden kurtulmak için yapar. Özellikle sembo-

lik anlatım, soyutlama, yeni dil, kapalı anlam ve özgünlük konularında etkilendiği açık şekilde görülen Şeyh Galip'in Haşim'de yarattığı endişe onun Regnière'ye gitmesine neden olur. Benzer ilişki şiir-anlam, şiir-söyleyiş, musiki ve ahenk konularında Cenap Şehabettin için de geçerlidir. Kacıroğlu'nun tespitiyle burada farklı bir Karşı-Yüce olarak Mallarmè karşımıza çıkar. Ahmet Haşim, Mallarmè'ye ise Yahya Kemal'in yarattığı endişeyi gidermek için yönelir.

“Sonuç” bölümünde Ahmet Haşim'in poetik yazılarını “etkilenme endişesi” kuramıyla elen alan Kacıroğlu, elde ettiği bulguları açıklar ve çalışmanın amaç, yöntem ve önemini akademik bir yaklaşımla ortaya koyar. Kitabın tamamında bilimsel bir üslup kullanan Murat Kacıroğlu, Ahmet Haşim'in şiirdeki bu arayışlarını şairin özgünlük arzusuna bağlar. Etkilenme endişesi Haşim'de özgünlüğünü Türk selefleri yerine Batılı selefleri üzerinden inşa etmesine sebep olur. Özgün olmayı amaç hâline getiren Ahmet Haşim, bunu poetik yazılarında da belli eder.

ROMANIN KENDİNİ KEŞFİ: TÜRK ROMANINDA ÜSTKURMACA*

Hatice Büşra Tuna**

Kurmaca ve gerçek ayırımının yüzyıllardır insan zihninde oluşturduğu ikilem edebiyatın da sorgulama alanında kendine yer bulur ve bu doğrultuda çeşitli teoriler geliştirilir. Gorman, “Fiction, Theories of” başlıklı incelemesinde kurmacanın, üzerine düşünülmüş, farklı ayrıntılarla değerlendirilmiş bir kavram olmasına rağmen net olarak açıklanamadığını, bir bilmece olarak kaldığını söyler (Gorman, 2008: 613). Bu bilmece sadece eleştirmenlerin ve teorisyenlerin değil roman yazar(lar)ının da malzemesi hâline gelir -her iki taraf birbirini besler-. Yazarın okurunu da bu sorgulamaya davet için kul-

landığı anlatım tekniği “üstkurmaca”, metinlerdeki kullanımından çok daha ileri bir tarih olan 1970'te kavramsallaştırılır. Kelimenin kendisi itibarıyla kurmacanın çerçevesini aşmak şeklinde düşünülebilecek üst kurmaca, kurmaca üzerine yeni bir kurmaca inşa etmek anlamını da taşır. Tuncay Bolat'ın 2019'da doktora tezi olarak tamamladığı ve 2021'de kitap hâlinde yayımlanan çalışması *Romanın Kendini Keşfi: Türk Romanında Üstkurmaca*'da yazar, üst kurmacanın mantığını, kullanılış amaçlarını, teknik detaylarını ve tarihsel arka planını Türk romanının gelişim çizgisi üzerinden açıklamaktadır.

Kitap giriş ve sonuç kısımları hariç üç ana bölümden oluşur: “Romanda Gerçek, Gerçeklik ve Üstkurmaca”, “Başlangıcından Seksenlere Türk Edebiyatından Üstkurmaca Görünümleri”, “Seksen Sonrası Türk Romanında Üstkurmaca”.

Bolat, kitabının birinci bölümüne iki temel alt başlık yerleştirir. Merkeze aldığı üst kurmaca kavramına geçmeden önce gerçek ve gerçekçilik kavramlarının tanımını yapar. “Sanat nedir?” so-

* Tuncay Bolat, *Romanın Kendini Keşfi Türk Romanında Üstkurmaca*, İz Yayıncılık, İstanbul 2021.

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, hbusratuna@gmail.com